

УДК 811.112.2'243:373.66

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФРЕЙМОВОГО ПІДХОДУ НА ПРИКЛАДІ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОМУ СПІЛКУВАННЮ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Канюк Олександра Любомирівна
м.Ужгород

У статті розглядаються особливості використання фреймового підходу на прикладі навчання іншомовному спілкуванню майбутніх соціальних працівників. Підкреслюється, що основною передумовою активізації усного іншомовного спілкування є ситуативне моделювання, а фреймовий підхід є ефективним методом навчання продуктивним видам мовленнєвої діяльності та організації мовної практики. Активізація мовних навичок здійснюється шляхом виконання студентами наступних завдань з опорою на фрейм: відповісти на питання викладача, перетворити діалог в монолог, скласти розповідь по темі і т.д.

Ключові слова: моделювання комунікативних ситуацій, фрейм-сценарій, навчання іншомовному спілкуванню, соціальний працівник.

Постановка проблеми. Процес інтеграції України в європейське освітнє співтовариство передбачає, що володіння іноземною мовою стає обов'язковим компонентом професійної підготовки сучасного фахівця будь-якого профілю. У "Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти" підкреслюється, що володіння вміннями іншомовного спілкування допоможе підготувати всіх європейців до зростаючих потреб міжнародної мобільності і тіснішої співпраці в галузі освіти, культури, науки, торгівлі, промисловості.

Підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи до іншомовного спілкування особливого значення набуває в контексті Болонського процесу, оскільки володіння нормами міжкультурної професійно орієнтованої комунікації є важливою умовою налагодження міжнародних ділових контактів, мобільності студентів, викладачів та дослідників з метою доступу до можливості здобуття освіти, організації досліджень, викладання та стажування в Європейському регіоні. Володіння вміннями іншомовного спілкування набуває економічної цінності і розглядається як обов'язковий компонент професійної підготовки сучасних фахівців будь-якого профілю, в тому числі й фахівців соціальної сфери, оскільки сприяє більш ефективному формуванню їх професійної компетентності.

В результаті прискорення науково-технічного прогресу виникла необхідність пошуку і застосування нових, інноваційних підходів до навчання. При чому вже не стоїть питання про їх впровадження у процес навчання, а, скоріше, про ефективність застосування їх у роботі зі студентами. До одного з таких підходів відноситься фреймовий підхід, який висуває нові принципи організації навчально-методичного матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало до-

сліджень зарубіжних і вітчизняних лінгвістів, присвячених фреймовому аналізу мовних явищ, починаються не лише з обґрунтування вибору методу дослідження, а й з аналізу власне поняття "фрейм".

Поняття «фрейм» було введено М.Мінським на початку 70-х рр. XX ст. для структурного представлення знань за допомогою спеціальних описів. В останнє десятиліття з'явився ряд робіт, як вітчизняних так і зарубіжних дослідників, присвячених проблемі «фрейм-сценарного» підходу до навчання, у тому числі й іноземних мов (В.Айвазова, І.Арзамасцева, О.Коляденко, В.Павленко, Л.Теречик та ін.)

Метою статті є розгляд фрейму як семантичної моделі, що дає пояснення визнаній сьогодні більшістю вчених-методистів безумовній необхідності контекстного вивчення іноземної мови майбутніми фахівцями. Непорушна істина вивчення іноземної мови звучить: мало знати значення слова, потрібно вміти його вживати. І якщо визнати, що процеси мовного освоєння в основі своїй одноманітні і відрізняються лише природним у випадку з рідним або певною мірою штучним характером, то, відповідно, і принципи засвоєння іноземної мови повинні бути близькі природним. Значення слів дитина осягає аж ніяк не ізольовано, а в процесі вживання цього слова в мові, тобто в контексті з іншими словами, саме таким чином формується живе знання мовної семантики.

Виклад основного матеріалу. Викладач іноземних мов – професія творча, вона вимагає використання широкого арсеналу прийомів для розвитку креативності студентів. Одним з таких засобів є сценарний метод навчання іноземним мовам. В даному випадку метод розуміється як сукупність способів і прийомів спільної узгодженої діяльності учасників навчального процесу щодо досягнення у студентів певного рівня володіння іноземною мовою, що дозволяє користуватися досліджуваною мовою як засобом соціальної взаємодії і взаєморозуміння з представниками іншої культури і засобом пізнання цієї культури.

Виходячи з основних положень методики викладання іноземних мов, неможливо уявити навчання іноземної мови у відриві від ситуативного навчання, від спілкування іноземною мовою, оскільки мова в широкому розумінні розвивається через ситуації і невіддільна від них. Таким чином, виникає необхідність і доцільність використовувати в процесі навчання іноземної мови ситуативне моделювання, яке надає студентам можливість застосувати набуті знання, вступати в різноманітні відносини в передбачуваних життєвих умовах.

Підкреслимо, що основною передумовою активізації усного іншомовного спілкування є створення діяльних

ситуацій, тому що реальна комунікація з'являється й підтримується тільки відповідно до відносин, які виникають в процесі діяльності.

Комунікативне моделювання передбачає створення на заняттях соціально і професійно адекватних діяльності ситуацій, з метою активізації природного спілкування з максимальним урахуванням передбачених програмою навчальних матеріалів. Мета комунікативного моделювання полягає в тому, щоб сприяти оптимальному оволодінню іншомовним спілкуванням як ефективним інструментом професійно мотивованої діяльності.

Моделювання діяльності студентів в оволодінні уміннями іншомовного спілкування, в тому числі й ділового, неможливо без урахування двох груп факторів, які характеризують спілкування. Фактори першої групи є визначальними для першого етапу моделювання спілкування, який передбачає створення моделей зразків найбільш типових ситуацій реального спілкування на основі функціонально-смыслових характеристик усного спілкування, з врахуванням його структури, техніки, норм, прийнятих в іншомовній спільноті. Друга група факторів покладена в основу другого етапу моделювання, тобто етапу управління іншомовною продуктивною (творчою) діяльністю студентів на заняттях.

Теорія фреймової семантики є чи не найпопулярнішою серед семантичних теорій кінця двадцятого - початку двадцятого першого століть, що пояснюється в першу чергу її інтердисциплінарним характером і більш того формується статусом науково-дослідницької методології.

Фрейм – це та мінімально необхідна структурована інформація, яка однозначно визначає даний клас об'єктів. В перекладі з англійської мови ("frame") – фрейм означає рамки, основу, скелет, тобто, це основа для дій в типових ситуаціях.

Під фреймовим підходом ми розуміємо вивчення навчального матеріалу, який структурований певним чином в спеціально організованій періодичній часовій послідовності (сценарії). Призначення фреймового підходу - забезпечення реалізації ефективної підготовки студентів за допомогою специфічних технологій навчання, що дозволяють інтенсивно освоювати навчальний матеріал і спрямованих на формування системного мислення.

Фреймовий підхід знаходить своє застосування на практичних заняттях з іноземної мови. За допомогою фреймів здійснюється представлення лексики різних сфер життя; відбувається розвиток навички усного мовлення (монолог, діалог) та письмовій мові. Як правило, фрейм має верхні і нижчі рівні. На верхніх рівнях фрейма знаходяться лексичні одиниці, номінуються основні, домінуючі поняття, здійснюється визначення тем пов'язаних частин тексту і об'єднання їх в структуровані об'єкти (фрейми). Нижчий рівень передбачає накопичення і систематизацію знань, об'єднання в класи і встановлення зв'язків між ними. [1, с.227-228]. Активізація мовних навичок здійснюється шляхом виконання студентами наступних завдань з опорою на фрейм: відповісти на питання викладача, перетворити діалог в монолог, скласти розповідь по темі.

На думку М.Мінського [6, с.98], який розробив теорію фреймів, будь-які знання про світ можна представити у вигляді деяких загальних універсальних фрагментів, яким відповідають свої системи фреймів. Він поділяв фрейми на статичні (власне фрейми) і динамічні (сценарії). Сценарій представляє собою послідовність дій, які описують найбільш часто повторювані ситуації і виконання ролей (у нашому випадку соціальних). Таким чином, його можна розглядати як систему фреймів.

М.Мінський вважає, що знання про світ можна будувати у вигляді фреймів-сценаріїв, які представляють собою типову структуру якоїсь дії, чи події і включають характерні елементи цієї дії. Наприклад, можливий фрейм-сценарій підписання контракту з діловими зарубіжними партнерами. В структурі фрейму необхідно враховувати загальну схему дій і орієнтовну послідовність їх виконання: домовитися про зустріч заздалегідь (особисто, по телефону, листом), визначити місце і час зустрічі, необхідні документи та ін.

У процесі навчання іншомовному спілкуванню майбутніх соціальних працівників ми пересвідчилися, що використання фреймів-сценаріїв є дуже ефективним в оволодінні студентами вміннями іншомовного ділового спілкування. Тому нами використовувалися різні фрейми. Наприклад, фрейм-сценарій "Телефонна розмова" передбачав наступні дії: привітання; ідентифікація; визначення теми; розвиток теми; подяка за розмову; прощання.

Фрейм-сценарій "Проведення ділової зустрічі" може мати наступний вигляд: привітання; представлення і знайомство; визначення теми; розвиток теми; обмін інформацією; реакція на отриману інформацію; підведення підсумків зустрічі, прийняття рішення; прощання.

Зупинимось детальніше на аналізі одного з практичних занять з використанням фрейму-сценарію "Проведення ділових переговорів", метою якого було формування вмінь чітко і зрозуміло викладати свої умови, висувати і обґрунтовувати аргументи, знаходити і приймати компромісне рішення. Ми побудували заняття наступним чином: після засвоєння певного лексичного матеріалу, ознайомлення з основними правилами ведення переговорів і виконання низки умовно-мовленнєвих вправ з даної тематики, студентам була запропонована орієнтовна схема проведення переговорів (рис.1.):

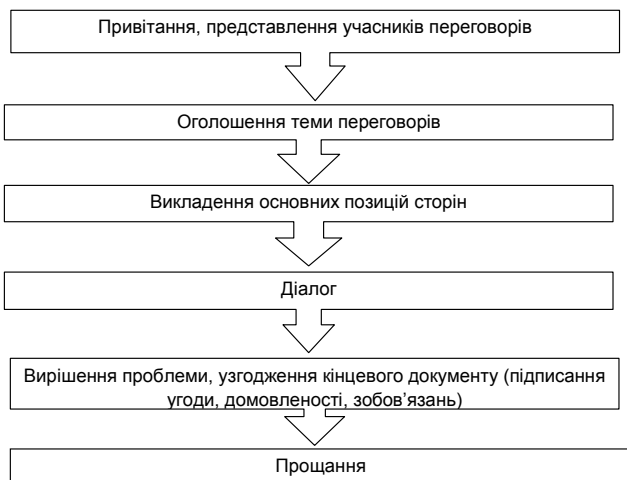

Рис.1. Орієнтовна схема проведення переговорів.

Студенти розподілялися на пари (в окремих випадках сторони були представлені кількома особами). За процесом "переговорів" спостерігала група експертів із числа студентів, не зайнятих в переговорах, яка фіксувала позитивні і негативні моменти переговорного процесу. Потім студенти мінялися ролями.

Зауважимо, що в процесі виконання завдання студенти повинні продемонструвати не тільки знання лексики і уміння оперувати мовним матеріалом, але й проявити такі якості, як ввічливість, тактовність, доброзичливість, ініціативність. Важливо було також уміти чітко і переконливо сформулювати свої пропозиції, питання, зауваження і вод-

ночас вислухати і зрозуміти партнерів по спілкуванню, знайти компромісне розв'язання проблеми.

Слід підкреслити, що проведенню заняття передувала ґрунтовна попередня робота, спрямована на ознайомлення студентів зі специфікою переговорного процесу. Основна увага зосереджувалась на таких аспектах: підготовка до переговорів; власне переговорний процес; завершення переговорів; аналіз їх результатів. Підготовка включала психологічну складову (уміння керувати своїми емоціями); організаційну (визначення місця, часу, розробка сценарію переговорів); змістову (аналіз проблеми, що зумовила переговори, формування загального підходу до ведення переговорів, прогнозування можливості зміни ситуації, підготовка пропозицій); тактичну (вибір методів і способів ведення переговорів, розподіл ролей). Сам переговорний процес передбачає: взаємне уточнення інтересів, точок зору і позицій учасників; обговорення проблеми, обґрунтування власних поглядів, пропозицій; узгодження позицій і вироблення домовленостей. Завершення переговорів та аналіз їх результатів показує, наскільки вони були ефективними і, зазвичай, передбачає підготовку звіту, який може відображати такі питання: чи схвалено домовленість усіма учасниками переговорів; чи допоможе домовленість вирішити проблему; які труднощі виникали під час переговорного процесу; що не було враховано під час підготовки до переговорів і чому; чи визначена конкретна відповідальність сторін за виконання домовленостей та інші.

Що стосується тем переговорів, то вони відзначаються різноманітністю, зазвичай зв'язані з професійними інтересами (наприклад, обговорення можливості участі українських і американських партнерів у міжнародному проєкті з соціально-педагогічної підтримки дітей групи ризику).

На заняттях організовувались також різні дискусії. Наприклад, проведення дискусії на тему "Школи-інтернати і прийомна сім'я" дало можливість формувати у студентів уміння висувати і обґрунтовувати аргументи, захищати власні погляди, відстоювати свою позицію. В процесі підготовки до дискусії заздалегідь були утворені дві команди "захисників" і "критиків" інтернатної форми опіки дітей-сиріт, які мали певний час для підготовки до дискусії. Вони використали наукову літературу, публікації в пресі, передачі радіо і телебачення стосовно даної проблеми. Крім двох команд було обрано журі, яке оцінювало виступи, зокрема:

- ораторську майстерність лідера і кожного члена команди;
- логічність і переконливість аргументів;
- питання, які ставились кожною командою;
- загальну атмосферу проведення полеміки;
- згуртованість команди (рівень взаємодії);
- рівень володіння іншомовним діловим спілкуванням;
- культуру проведення дискусії.

Після закінчення полеміки журі оголошувало свій вердикт, а потім студенти разом з викладачем проводили

аналіз заняття, висловлювали власні думки стосовно того, що дало їм заняття. При цьому зверталася увага як на позитивні аспекти, так і на недоліки, які мали місце під час проведення дискусії. Найчастіше відзначалася занадто емоційна поведінка, невміння уважно вислухати опонента, відхилення від теми, недостатнє володіння мовою.

Великий інтерес у студентів викликали подібні дискусії, коли полеміку доводилось проводити з уявними представниками зарубіжних країн. Під час підготовки і проведення цих дискусій студенти мали можливість поглибити свої знання з форм опіки дітей-сиріт в зарубіжних країнах, які вони отримали впродовж вивчення курсу "Соціальна робота за рубежем". Насамперед, це стосується фостерних сімей у Великій Британії, а також форм опіки, які відсутні в Україні: "emergency care" – догляд за дітьми у надзвичайних, критичних ситуаціях, який здійснюється впродовж короткого періоду часу (зазвичай, не більше кількох днів), поки не буде вирішено питання про подальшу долю дітей, які опинилися в небезпечному становищі; "mainstay" – догляд за дітьми віком від 11 до 17 років впродовж кількох місяців в зв'язку з тимчасовими труднощами в сім'ї [5, с.120].

Студенти висловлювали власні думки стосовно цих форм опіки і вчилися обґрунтовувати і аргументовано відстоювати свою позицію.

При створенні ситуацій ділового спілкування на практичних заняттях з іноземної мови студенти мали можливість самостійно здійснювати стратегію і тактику мовлення в рамках ситуації ділового спілкування на основі засвоєного матеріалу. Продуктивність роботи проявлялась у самостійному забезпеченні вибору мовленнєвих зразків, комбінуванні мовленнєвого матеріалу. Таке забезпечення можливості прояву ініціативи сприяло розкриттю індивідуальних особливостей особистості і стимулювало мовленнєву діяльність більшості студентів.

Важливо відзначити, що дискусії мали місце не тільки в навчальній грі, але і в реальному житті, під час читання лекцій і проведення практичних занять в УжНУ зарубіжними викладачами з Великої Британії, США, участі студентів у міжнародних семінарах, конференціях, які щороку проводяться кафедрою соціальної роботи.

Висновки. Фреймовий підхід базується на розкритті резервних психологічних можливостей мозку, на способах активізації довготривалої пам'яті і мимовільного запам'ятовування. Його реалізація в освітньому процесі забезпечує якісне навчання в короткі терміни. Ефективність застосування фреймового підходу пояснюється наступним. Якщо представляти навчальну інформацію студентам у структурованому, згорнутому вигляді - у вигляді таблиць, схем, графів фреймових опор, можна істотно інтенсифікувати навчальний процес. Головною ознакою підходу є збільшення обсягів досліджуваних знань, без збільшення навчального часу.

Література та джерела

1. Агеев В.Н. Семиотика / Владимир Николаевич Агеев. – Изд-во «Весь мир», 2002. — 256 с.
2. Айвазова В.В. Когнитивное исследование фрейма-сценария "благодарность" в различных видах англоязычного и немецкоязычного дискурса: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Валерия Вячеславовна Айвазова. — Екатеринбург, 2011.
3. Арзамасцева И.В. Фреймовое представление знаний при обучении иностранному языку в техническом вузе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <venec.ulstu.ru/lib/go.php?id=1328>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання проф. С.Ю. Ніколаєва. - К.: Ленвіт, 2003. – 273с.
5. Канюк О.Л. Формування вмінь іншомовного ділового спілкування у майбутніх соціальних працівників / О.Л.Канюк, І.В.Козубовська. – Ужгород: УжНУ, 2008. – 140 с.
6. Минский М. Фреймы для представления знаний: / Пер. с англ. О.Н.Гринбаума; Под ред. Ф.М.Кулакова. – М.: Энергия, 1979. – 152с.
7. Павленко В.Г. Особенности использования фреймового подхода при обучении иностранному языку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.rusnauka.com/21_SEN_2014/Philologia/5_173873.doc.htm>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

В статье рассматриваются особенности использования фреймового подхода на примере обучения иноязычному общению будущих социальных работников. Подчеркивается, что основной предпосылкой активизации устного иноязычного общения является ситуативное моделирование, а фреймовый подход является эффективным методом обучения продуктивным видам речевой деятельности и организации языковой практики. Активизация речевых навыков осуществляется путем выполнения студентами следующих заданий с опорой на фрейм: ответить на вопросы преподавателя, преобразовать диалог в монолог, составить рассказ по теме и т.д.

Ключевые слова: моделирование коммуникационных ситуаций, фрейм-сценарий, обучение иноязычному общению, социальный работник.

The article deals with the peculiarities using the frame approach on the example of teaching a foreign language communication to future social workers. The author has emphasized the fact that the basis for the activation of spoken foreign language communication is the situational modeling and framing approach as an effective method of training of productive types of speech and language practice. Activation of language skills is to be performed by the students based on the frame: to answer the question of a teacher; to turn a dialogue into a monologue; to make a story on the topic, etc. We understand the frame approach of learning material as a material structured in a certain way in a specially organized periodic time series (scenarios). The purpose of frame approach is to ensure the implementation of effective training of students with specific learning technologies enabling intensive development of educational material aimed at the formation of system thinking. With frames we carry out vocabulary presentation of different areas of life; the development of oral communication skills (monologue, dialogue) and writing is performed.

Key words: modelling of communicative situations, frame script, teaching a foreign language communication, a social worker.